2020.

MISZLA TEMETŐI

NAGY ISTVÁNNÉ

„Csöndes vidék ez, hallom mit a szél Fölöttem a virágokkal beszél,

A fű is oly szép altatót zenél . ..”

Miszla temetői

Készítette: Nagy Istvánné (Nagy Mária)

Fotók: Nagy Istvánné (2014-2015)

Tamási, 2020

Tartalom

RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS 4
KÖZÉPKORI TEMETKEZÉS 5
AZ ÓTEMETŐ 6
Az 1. számú parcella 9
A 2. számú parcella 10
A 2. számú parcella katolikus temetőrészén megmaradt sírkövek és feliratai 12
A PINTÉR-HEGYI REFORMÁTUS TEMETŐ 18
A Pintér-hegyi református temető megmaradt sírkövei és feliratai 21
AZ ÚJTEMETŐ 24
Sírtípusok a miszlai temetőben: 27
Sírok az újtemetőből 29
JELKÉPEK A MISZLAI TEMETŐK SÍRJAIN 31
UTÓSZÓ 34
IRODALOMJEGYZÉK 35
KÉPMELLÉKLET 36

„Ha tudni akarod, hogy egy nemzet mennyire becsüli a múltját, nézd meg a temetőit." (Széchenyi)

RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Magyarországon a kereszténység felvétele után a katolikus vallás szabályai határozták meg a temetkezés rendjét. A temetők, más néven cintermek a templomok körül alakultak ki. Ennek kötelező voltát királyi rendeletek szabályozták, amelyek az élőket a halottaikon keresztül is az új feudális államszervezethez és az azt megerősítő eszmerendszer központjához, a templomhoz kívánták kötni (Kunt 1983). A 16. században a reformáció elérte hazánkat is. A református és a katolikus hívek között gyakori volt az ellentét, így temetőkertjeiket is igyekeztek elkülöníteni egymástól, ezzel is jelezve különbözőségüket. A gyakori pestisjárványok felerősítették a reformáció abbéli törekvéseit, hogy a temetőket a falun kívülre helyezzék. A temetők kiköltöztetését a szűk templomkertekből a 16-18. század folyamán felerősödő népességszaporulat is indokolta. Mária Terézia uralkodása idején, 1777-ben kelt rendelet kimondta, hogy tilos a templomokban és a kertjükben temetkezni, helyette a települések szélén kell új temetőt nyitni. A temetők kiköltöztetése hosszú időszakot vett igénybe. A 19. század első felében volt általánosnak mondható a temetők településen kívüli elhelyezkedése, bár egyes falvakban máig megmaradtak a templom melletti temetők, elsősorban a kis hegyvidéki falvakban, vagy ott, ahol a templom eleve a település szélén épült (Balassa 1989). A felekezet szerint különböző temetők a 18-19. század folyamán az egész ország területén lezajló nagyarányú, spontán paraszti vándorlások illetve központi telepítési akciók következtében váltak általánossá. Így a törzslakos és az újonnan letelepülő lakosság gyakran különböző vallású volt, katolikus és református (Kunt 1983). Ez a tény jellegzetesen meghatározza a magyar falvak képét: két templomuk, két temetőjük van. A temetők egyházi tulajdonban voltak. Ha egy temető volt, akkor azt osztották több részre vallások szerint és a felekezetek közösen használták. Az államosítás után, 1949-től az egyházi temetők állami tulajdonba kerültek (Seléndy 1972). A II. világháború után bekövetkezett társadalmi, politikai változások hatására a hazai temetőkultúra is átalakult. A 20. századot a temetők harmonikus egységének teljes széthullása jellemezte.

FALUSI TEMETŐK JELLEMZŐI (Tar 2012)

	középkori cinterem	falusi felekezeti temetők	falusi vegyes temetők
keletkezés ideje	12-16. század	16-19. század	19-20. század
elhelyezkedés	település központjában, kiemelkedő helyen	település szélén, domboldalon, vízfolyáson túl	település szélén

lehatárolás	erődített fal	árok és élő sövény, esetleg díszes kapu	árok, élő sövény, kerítés
szerkezet	sírok az oltár felé néznek, vagy K-NY tájolás	családi temetkezés, a 18. sz. végétől soros temetkezés	soros temetkezés
úthálózat	körmenetek útja	kevés út, célszerűség alapján	kevés kisebb út, célszerűség alapján, néha főút
főépület, építmény	templom	katolikusoknál: kápolna, kálvária, kereszt, reformátusoknál: semmi	kápolna, központi kereszt, ravatalozó
sírjelek	egyszerű sírjelek	felekezetre utaló hagyományos sírjelek	felekezetre utaló hagyományos sírjelek
növények	gyepes, néha gyümölcsfák	gyümölcsfák, gyep, sírokon virágok	örökzöldek, virág a sírokon, fák, főút mentén fasor

KÖZÉPKORI TEMETKEZÉS

Miszla középkori temetője a katolikus templom cinterme lehetett. Először az 1696-os urbárium említi az elpusztult és elhagyott templomot. Az 1722-es vizitáció szerint a falu keleti végén állt a romos katolikus templom, hossza 18, szélessége 7 lépés volt. 1733-ban azt írták, hogy a régi templom romja a szentély ívével és a hátsó fallal majdnem teljesen áll, a szentély két oldala a sekrestyével elpusztult. A szentélyben a magyar szent királyok képei még épségben voltak. A jelenlegi templom a romos középkori templom megmaradt épületrészeinek felújításával, magasításával illetve bővítésével épült 1754-ben. Feltehetőleg nem pontosan a régi templom helyére, hanem attól kissé délre (Ódor 2003). Osszáriumot, azaz falazott csontkamrát találtak a templom hajójának északi oldalán 1995-ben egy régészeti ásatás folyamán. Sok embercsont került elő ekkor. A helyszínelést végző régész, Ódor János Gábor azt állapította meg, hogy az egykori középkori templom csontkamráját és ennek 55 cm széles nyugati falát bolygatták meg, amelyet kőből építettek. Az osszáriumok a temetőkben emelt kisebb építmények voltak, amelyekbe új sírok ásása alkalmával a temető szentelt földjében talált csontokat hányták. Igen gyakran hozzáépítették ezeket a templomhoz, alaprajzuk kör alakú volt. A csontházaknak egyik oldala rendesen sok apró nyílással volt átlyukasztva, hogy a belsejükben felhányt csontokat kívülről látni lehessen. A miszlai katolikus templom köré feltehetőleg az 1700-as évek végéig temetkeztek.

AZ ÓTEMETŐ

Általánosnak mondható az a törekvés, hogy a falusi temetők lehetőleg a település magasabb részén lettek kialakítva, ott, ahova a víz nem ér el, mivel a halottakat száraz helyen biztonságos elföldelni. A temető így a településszerkezet szerves, de mégis elkülönített, kiemelt részét képezi, értelmet adva annak a szólásnak, hogy „Élőnek élő, holtnak holt a barátja." A hiedelem szerint a magaslatról vigyáznak az öregek, [ti. az elhunytak] hogy megtartják-e a régi törvényt [ti. az élők]. Gyakran találunk utalásokat arra, hogy a temetőnek a falu szerkezetében kijelölt helye volt. Rendszerint a falu középpontjától nyugatra. Miszlán a templomok, mindhárom felekezeté a központtól keletre, a temető nyugati irányban helyezkedik el. A temető halott falu és abban az élő falu gazdasági és társadalmi törvényei hatnak (Balassa 1973). Belső szerkezete tehát eszerint, illetve a vallási igényeknek megfelelően alakul.

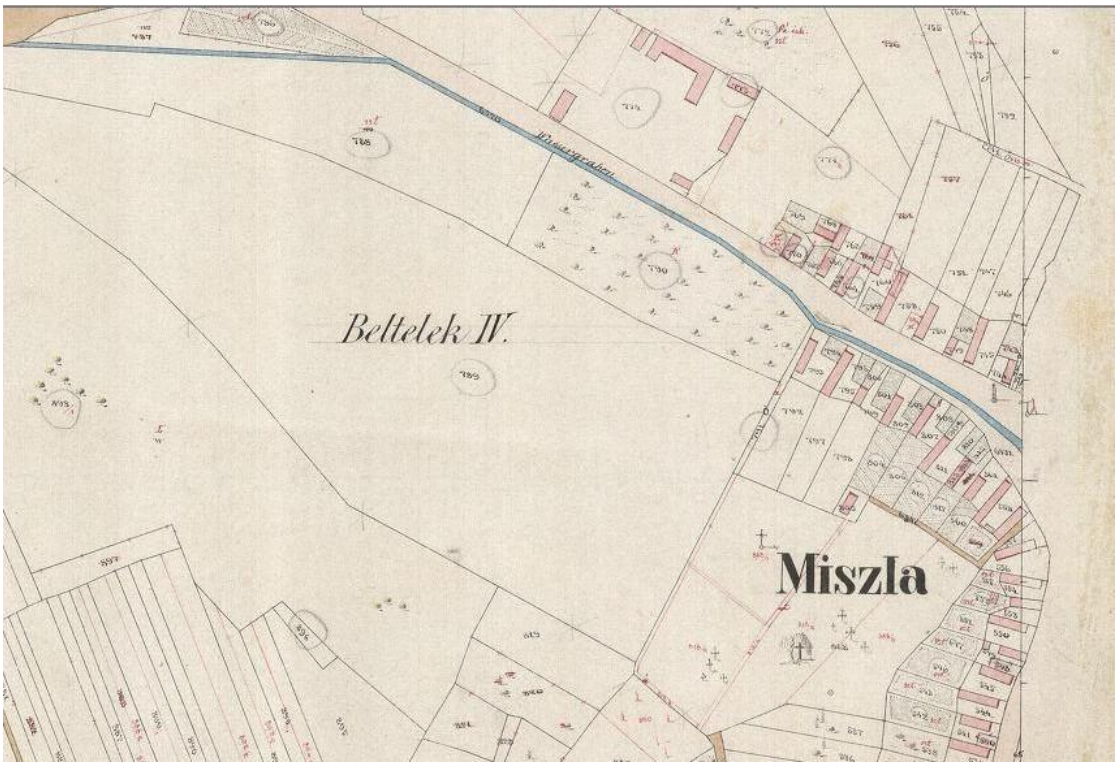

1. sz. térkép (1859)

Miszla ún. ótemetője magaslaton, a Badacsony nevezetű domb oldalában (1. sz. térkép) a két házsor által közrefogott területen volt. Hogy mikor nyitották meg arra vonatkozóan pontos adatok nincsenek, feltételezhető, hogy az 1700-as évek végén, 1800-as évek elején, miután a temetők templomok mellőli kiköltöztetését elrendelték. A temetődomb a falu és annak keleti végén levő templomok fele néz. A sírok tájolása a domb fekvésének köszönhetően inkább É-K-i, a magaslatot reggel a felkelő nap fénye világítja meg. Az egyház a kelő napot Krisztussal azonosította (Schram 1957). A templomok és a temetők keleti tájolása arra is visszavezethető, hogy a hit szerint Krisztus kelet felől fog megjelenni az utolsó ítélet idején.

A faluból a temetőhöz vezető út a jelenlegi úttal megegyező volt. Az út végén házat jelöl a térkép, ami a temetőcsőszé lehetett. Feladata a temető gondozása, az utak rendben tartása, a temető rendjének fenntartása, a temető őrzése volt, bár a temetőt a csősznél is jobban védelmezték a hiedelmek, a visszajáró halottaktól való félelem. A temetőcsősz az egyház szolgálatában állt.

Látkép az ótemetőből a három templom tornyára

Az ótemetőt egymás között felosztva közösen használta a két felekezet, a tulajdonosi jogot az egyházak gyakorolták. A területet a közepén fekvő mély temetőárok osztja ketté. A temető árkába temették régen a keresztelетlenül elhalt csecsemőket, halvaszületetteket, az öngyilkosokat. Ugyancsak ide került az is, aki szamártemetést kapott, azaz kicsapongó, mértéktelen, részeges élete s ebből következő halála miatt pap, kántor s a falu népe nem kísérte el utolsó útjára, testét a hozzátartozók vászonba tekerve, saroglyán, szekéren vitték a temetőig, s ott éppen csak elkaparták. Tehát bűneit s őt magát a közösség nem vállalta. Az ótemető első parcelláját, amelyet korabeli dokumentumok legrégebbi temetőnek neveznek (1. számú) függőlegesen, a másikat, amelyet régi temetőnek neveznek (2. számú) vízszintesen osztották meg egymás között a miszlai katolikusok illetve a reformátusok és az evangélikusok (2. 3. számú térkép). A legrégebbi temetőrész tehát az 1. parcella lehetett, itt nyithatták meg a temetőt és a terület betelte után haladtak a régi temető, azaz a 2. számú parcella illetve a jelenlegi újtemető irányába. Miszla mezővárosi időszakában (1843-1886) a lakosság száma 1600 fő feletti volt, a temető gyorsabban tellett. 1831-ben és az 1840-es

évek közepén nagyszabású kolerajárvány pusztított a faluban, amelynek a halotti anyakönyvek bejegyzései szerint nagyon sokan áldozatul estek, gyermekek, fiatalok, idősek egyaránt. Ezentúl a csecsemőhalandóság is nagyon magas számú volt. A temetőben álló sírcsoportok a korabeli temetkezési szokásoknak megfelelően a falu társadalmi rendjét, hierarchiáját tükrözték, hasonlóan a templomi ülésrendhez. A rangosabb, tehetősebb családok a temető központjában (temetőkereszt, főút, kapu közelében) kaptak sírt. Általános volt a családi temetkezés, a családtagok egymás melletti sírokban nyugodtak. A temető félreeső területén helyezték el a gyermekek sírjait. A 18. század második felétől egyre inkább szorgalmazták a soros temetkezést, amely a temető útjai felé néző szabályos rendben elhelyezett sírsorokat jelentett, amelyeket az elhalálozás időrendjében és nem a családi együvé tartozás szerint temettek be. (Tar 2012). A temetőket általában árok és élő sövény vette körül. Az élő sövényt a természetes növénytakaró ellenálló cserjéiből alakították ki, de gyakran telepítettek orgonasövényt is. A sírok között hasznot hozó gyümölcsfák is elfértek. Termésük felett a birtokos egyház, illetve község rendelkezett, hasznából általában a pap, a kántor, a tanító, a harangozó, esetleg a temetőcsősz részesült. A miszlai református egyházi jegyzőkönyvek tanúsága szerint a temető még üresen álló részeit haszonbérbe adták, általában 6 évre. A bérlő ez idő alatt köteles volt kétszer megtrágyázni a bérelt területet.

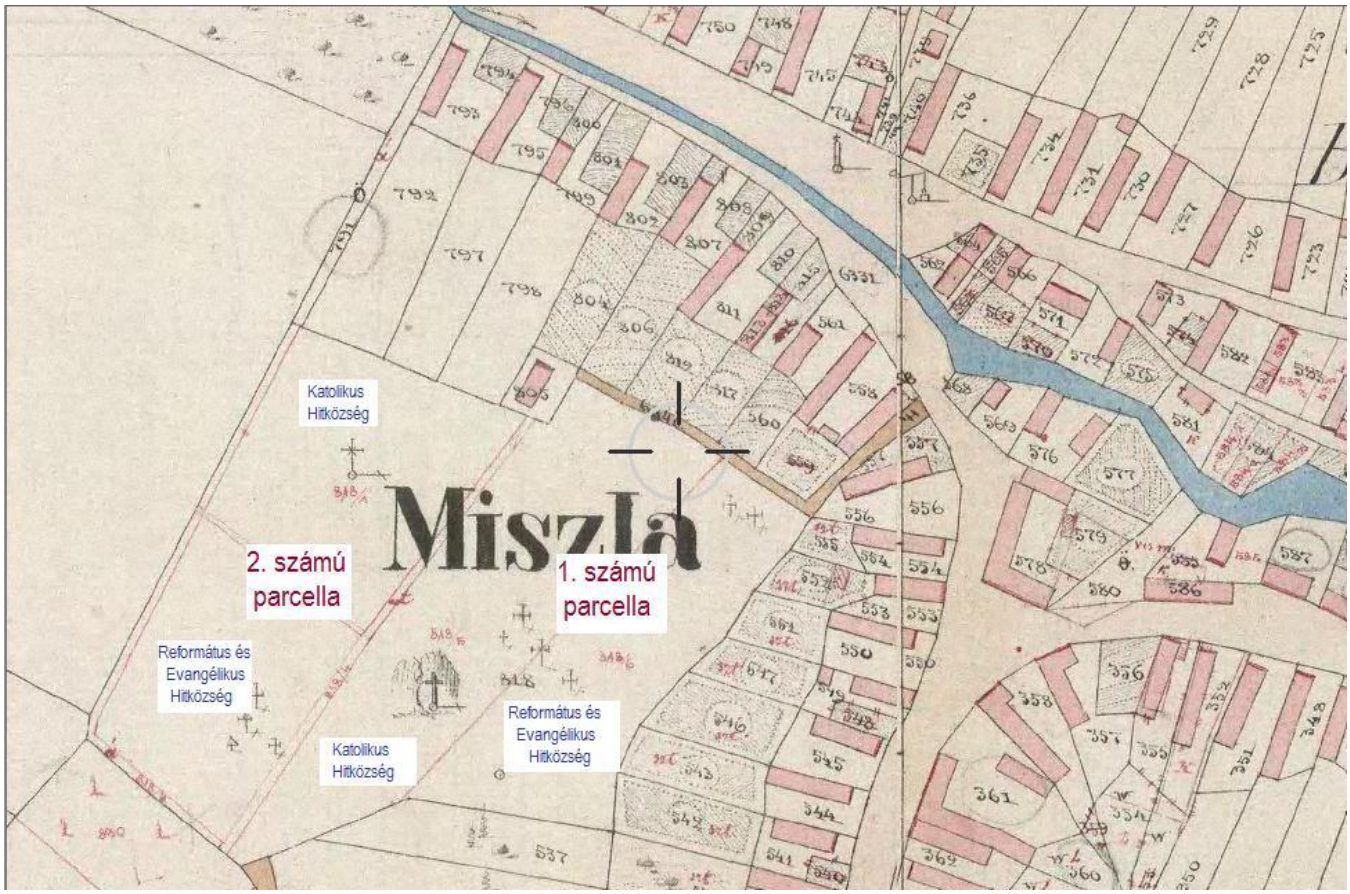

2. számú térkép (1859)

A legrégebbi temetőt hosszábban, a régi temetőt vízszintesen osztották meg a felekezetek

Az 1. számú parcella

A reformátusok temetőrészén nem maradt semmi temetkezésre utaló nyom, emlék. A terület egy része művelés alatt áll, másik része erdő illetve gyep. Itt elvétve látni bemohásodott, alacsony, megmunkált fatönknek tűnő, erősen korhadt maradványokat. Ám egyértelműen nem mondható, hogy ezek fejfák lettek volna. A katolikus hitközség temetője szintén nem őrzött meg sírjeleket, fakereszteket. A magasra nőtt aljnövényzet ugyan kevésbé engedi láttatni az esetleges maradványokat, akár a megmaradt halmokat. Bár a terület bejárásakor ezek mintha érezhetők volnának. Mindössze egyetlen jel hirdeti fent a dombtetőn, hogy itt valaha temető volt, egy kimozdított talapzatú, csonka feszület, amelyet a térképek is jeleznek. Az 1800-as évek elején emelhették. A kereszt és a kőből készült korpusz is hiányos.

3. sz. térkép (1888)

Piros feliratok jelölik a felekezeti megosztást

A falubeli szájhagyomány szerint egy gyerek lelte itt halálát, amikor felmászott rá és a kereszt ledőlve agyonütötte. A katolikus temetők szakrális központja a kereszt volt, amely a helyi hitélet térszerkezeti iránypontjaként a vallásgyakorlásban aktív szerepet játszott. A temetői keresztek mellett tartották a temetőszentelést, a húsvéti, mindenszenteki, halottak napi megemlékezéseket. A kereszt első ünnepe az a szertartás volt, amelyet az egyház a kereszt felszentelése során végzett. Így a megáldott keresztek a helyi hitélet hivatalos szent helyeivé váltak. A kereszteknél végzett ájtatosságok egyik időpontja volt az elmúlt évszázadokban a vasárnap. A hívők csoportosan látogatták meg a kereszteket, miközben énekeltek és

imádkoztak (Bartha 2006). Összességében megállapítható, hogy e temetőrész sírjelei – a reformátusok fejfái és a katolikusok keresztjei - egyszerű, fából készült emlékek lehettek, amelyeknek élettartama 100-150 évnél alig több, így mára már minden az enyészeté lett.

Letört kereszt és a csonka korpusz

A 2. számú parcella

Ezt a temetőrészt vízszintesen osztotta meg egymás között a két felekezet. Az alsó, falu felőli oldal a katolikusoké, a felső, domboldalba simuló a református és evangélikus hitközségé volt. Az 1888-as térkép pontosan megjelöli pirossal írt feliratokkal, hogy a terület mely részeit birtokolta a két egyház. Ezt a parcellát az 1850-es évektől vehették birtokba. A protestánsok temetőrészén nem maradt semmi temetkezésre utaló emlék. Ugyanúgy fejfás temető lehetett, amelynek nyomait nemcsak az idő, az erdősödés és az erózió is eltüntette. A katolikus temetőben is túlnyomórészt fakereszttel jelölt sírok lehettek, de megmaradt 12 darab kőből készült sajátos szépségű, formailag egységes sírkereszt. Elszórtságuk miatt nehéz következtetni a temető úthálózatára, valószínűleg kevés utat hagytak a célszerűség alapján elrendezett sírok között. Az is biztos, hogy ennél több sírkövet őrzött a temető. Hogy mi lett a sorsa a köveknek, nem tudható. Lényegét vesztett talapzat még található néhány. A még fellelhető sírkövek között a legkorábbit 1857-ben állították, ez a temető felső részén helyezkedik el. A legutolsó 1891-es évszámú már lent az út mellett, a legalsó sorban található. Tehát valószínűleg az 1800-as évek közepétől a végéig temetkeztek ide. A falusi temetők sírjaira általában paraszti készítésű sírjelek

kerültek. A leggyakrabban használt sírjelek, a legolcsóbban és legegyszerűbben elkészíthető fából készült keresztek és fejfák voltak. Kőből készült, paraszti készítésű sírjelet, kevesebbet találunk a falusi temetőkben, mint fából valót. Elsősorban azokon a vidékeken volt hagyománya a kő sírjeleknek, ahol a faragásra alkalmas kőanyag helyben megtalálható volt. Kő sírjeleket a falu lakói más településről is hozattak (Tar 2012). A faragott sírkövek az utóbbi másfél-két évszázadban kezdtek elterjedni a falvakban. Részben a gazdák állíttatták, illetve faragtatták maguknak városi mesterrel, alkalmasint pedig azok, akik nagyon szerették elhunyt hozzátartozóikat, s volt módjuk arra, hogy így fejezzék ki különösen mély gyászukat. A népi készítésű sírjelek között minden bizonnyal a kereszt alakú sírkövek domborművei, síkdíszítményei mutatják legjobban a nagy európai stílusok hatását (Kunt 1983). A sírkövet általában talapzatra állították, amelynek föld fölé eső része néhány sírkőnél látható is. A felirat számára kialakított álló téglalap alakú táblák egyszerűek, két oldalukon nincs díszítés. A táblának a kereszt szárába torkolló fejrésze ívesen, félkörben zárul. A sírkövek keresztjei szintén egyszerűek, a szárvégek szögletesen vagy legömbölyítve zárulnak. A keresztek középső részén véset látható. Az olvasható állapotban megmaradt kereszteken egy kivételével Krisztus neve van feltüntetve egységesen töviskoszorúval keretezve. Egy keresztre szomorúfűzfát vésztek. A szomorúfűz a 19. század közepén lett a gyász szimbóluma. Mindkét felekezet sírjelein megtalálható. A kereszteken Krisztus neve minden esetben IHS formában van jelölve úgy, hogy a H betű vízszintes szárára a kereszt jele került. A rövidítés Jézus egyik tisztségének latin nyelvű rövidítése: „Iesus Hominum Salvator” – „Jézus az emberek megváltója”, de értelmezhető „In Hoc Signo” – azaz „E jelben…” rövidítéseként is. A kereszt a temetőben Krisztus emberi halálára utaló jelkép. Azt a hitbéli tételt jeleníti meg, hogy kereszthalálával az Isten fia megváltotta híveit az örök haláltól.

Az 1874-ben elhunyt Anna sírkövét a fa öleli

A hívő embereket a temetői sírkeresztek nemcsak az élet keresztjének türelmes hordozására figyelmeztetik, de a feltámadásra is utalnak, kifejezik az örök élet reményét. A kereszt ilyen jelentéskörét erősítik a temetői kápolnák, kálváriák, feszületek is. Ugyanakkor a kereszt mágikus jel is, amely a néphitben kivételes hatékonyságú bajelhárító, gonoszűző szereppel bír, s mint ilyen a temetőkben nélkülözhetetlen a természetfeletti lények távoltartására (Kunt 1983).

„Mert valamennyi úgy élt ezen a földön, mintha ez volna az örökkévalóság helye, s ő az elején érezte magát a végtelen időnek. Úgy robotolt, verejtékezett, gyűjtött, rendezkedett, hogy az elején túl aztán jól élhessen. S egyszer csak, maga sem tudja hogyan: ott fekszik a sírnál. Tehát élt, de mégse élt. S erre nem eszmélkedett előbb. Ha visszanézhetnénk a temető kapujából, bizony sokan elmondhatnánk: életünk idáig való útja nem volt egyéb, csak nyugtalanság, a nyugalomért." (Gárdonyi Géza)

Krisztus neve töviskoszorúban illetve kehelyben

A 2. számú parcella katolikus temetőrészén megmaradt sírkövek és feliratai

	Itt nyugszanak Istenben boldogultan Horváth István meghalt életének 52 dik évében 1857 deczember hó 2 dik án és neje Piszker Katalin meghalt életének 66 dik évében 1877 április hó 1 ső én Áldás és béke hamvaikra!

	ITT NYUGSZIK ISTENBEN BOLDOGULT LADÁNYI MIHÁLY MISZLÁNAK RÓM. KATH. BUZGÓ LELKÉSZE SZÜLETETT 1797 BEN MEGHALT 1860 APRIL 19 ÉN Áldás és béke hamvaira
	Itt Nyugszik Balaskó János élt 46 évet megh. 1873. deczem. 9. *Áldás poraira!* *Felejthetetlen édes Atyja emlékére* *állíttatta leánya, ERZSÉBET*
	Itt nyugszik Istenben boldogult KOVÁCS GYÖRGY élt 7 hónapot 1879 BÉKE HAMVAIRA

	Itt *nyugszanak Istenben boldogult* Horváth Erzsébet *meghalt életének 22 dik évében* *1886 június hó 13 dik án* *és* Horváth Ferenc *meghalt életének 5 dik évében* *1880 november hó 19 dik én* Áldás és béke hamvaikra
	Itt nyugosznak FARKAS FERENCZNÉ SZÜL. SZŐR TERÉZ ÉLT 59 ÉVET MEGHALT 1886. május 10. FARKAS FERENCZ ÉLT 75 ÉVET MEGHALT 1887. deczem.8. Béke poraikra
	ITT NYUGOSZNAK RADOCZA ANNA MEGHALT 1889 DECZEMBER 17 ÉN LUKOVITS JÁNOS MEGHALT 1891 JUNIUS 28 IKÁN WEINER DOMBORMŰ

	Olvashatatlan felirat
	A félig betemetett sírkövön csak ennyi olvasható: Itt nyugszik Tálos János
	Olvashatatlan felirat

	Olvashatatlan felirat

A sírkeresztek feliratai az elhunyt nevét, életkorát, halálának dátumát (év, hónap, nap) jelölik. Ladányi Mihály római katolikus plébános sírján a születés éve is szerepel. Az „Itt nyugszik Istenben boldogult” feliratok értelmezése Szent Ágoston tanításaival a legegyszerűbb. Ő három fázist különböztet meg: aki már megtalálta Istent, abban kegyes Isten lakozik és boldog; továbbá, aki Istent keresi, abban is kegyes Isten lakozik, de még nem boldog; azok viszont, akik hibáik és bűneik miatt eltávolodnak Istentől, azontúl, hogy nem boldogok, nem is élnek Isten kegyében. Az Istenben boldogult felirat tehát azokat illette, akik hívő lélekként Istent követték. Ilyen értelemben a 7 hónapos korában elhunyt Kovács György egyszerű kőtábláján nem igazán érthető ez a mondat. Nem volt általános, hogy a gyermekeknek sírkövet állíttattak, inkább a tehetősebbek tették ezt. Áldás és béke poraira – többnyire ezek az élők búcsúsorai szeretteiktől. A kevés síremlékből is lehet arra következtetni, hogy a házaspárokat egy sírba temették. Az 1886-ban elhunyt 22 éves Horváth Erzsébet sírkövére rávésették a korábban, 1880-ban elhunyt 5 éves testvérének nevét is. Balaskó János sírkövén megnevezték a készíttetőt is: „Felejthetetlen édes Atyja emlékére állíttatta leánya, Erzsébet.” Ladányi Mihály római katolikus plébános síremlékének keresztjén nemcsak Jézus neve olvasható, hanem egy kehely is látható, ebbe simul bele a név. A kehely a római katolikus egyházban a misebor, a református egyháznál az úrvacsorai bor kiszolgáltatásának eszköze. Mindkét esetben Jézus Krisztus kiontott vérét szimbolizálja. Mindkét felekezetnél fontos jelkép. Tény azonban, hogy a temetői szimbolikában a református vallásúak sírjain jelenik meg. Itteni feltűnése talán Ladányi Mihály papi hivatásával, Krisztust szolgáló elkötelezettségével hozható összefüggésbe. A temetőnek ezen a részén viszonylag épen megmaradt egy gyönyörű, három alakos kőépítmény. Középen női alak, amelynek sajnos a feje már nincs a törzsön, félrebillenve tartja azt a másik alak. Az anya mellére keresztet szorít. Két oldalon két angyalarcú kisgyermek, talán egy kislány és egy kisfiú. A jobb oldali gyermek jobb kezében egy szívet

tart, amely a szeretet jelképe. A bal oldali gyermek mellén keresztbe fektetve talán egy pálmaág látható, amelyet mindkét kezével tart. A pálmaág az üdvözülés, a Mennyek országába való megérkezés jelképe. A talapzat sajnos már annyira lekopott, hogy rajta semmi nem olvasható, de az is lehetséges, hogy egy tábla volt benne és azon volt a felirat. Elképzelhető, hogy az anya alakja mögött egy kereszt magasodott, mert az 1859-es térkép, azonos helyen egy keresztet jelöl, ugyanúgy, mint az 1. számú parcellában a kőkeresztet is. Ezen kívül a főalak mögött tisztán kivehető egy négyzet alakú csonka szár. Talán a szoborcsoport keresztrésze letörhetett. Viszont a temetői keresztek talapzati szobrai általában Szűz Máriát, vagy a Pietát ábrázolták és nem ilyen jellegű szoborcsoportot. Nem tudható, hogy ez az építmény a temető központi keresztje volt, vagy netán egy síremlék. Ha az utóbbi, akkor nagyon rangos személy emeltethette.

Két gyermekfej

A PINTÉR-HEGYI REFORMÁTUS TEMETŐ

Szentjóby Szabó Zoltán református lelkész leírásából tudjuk, hogy 1869-ben új temetőt vásárolt a református egyház, mert a régi egészen betelt. Elhatározásuk az evangélikusokkal közösen született. Inkey Nándor báró felajánlotta, hogy a Badacsony aljában egy darab földet az egyház rendelkezésére bocsát, ha vállalkoznak a hívek egy bizonyos hídnak az elkészítésére. Az ajánlat szívesen fogadtatott, a híd is elkészült. Hanem a földdarab birtokbavétele meghiúsult. Ugyanis a református egyháznak felajánlott földre egyetlen úton lehetett bejutni, azon, amelyik a katolikus temető felső szélén vezetett keresztül. A plébános kijelentette, hogy nem engedi, hogy az ő tulajdonukat képező úton eretnek halottakat hordjanak keresztül és ezáltal az ő temetőjük is megszentségteleníttessék. Az elöljárók megjelentek Inkey bárónál másik utat kérve, ki azt mondta, másik utat nem adhat. Erre az elöljáróság a földet visszabocsátotta a báró rendelkezésére mondván: „Bár eléggé fölvilágosodottak vagyunk, de még annyira nem vittük, hogy repülni is megtanultunk volna.” Végül a két protestáns egyház elöljárósága rövid tanácskozás után megvette a Pintér-hegyen levő Kovács József, D. Kovács István, id. Vincze Péter tulajdonát képező földet 538 Ft értékben, temető céljára. E bejegyzésből tehát kitűnik, hogy a protestánsok ótemetőben levő temetőrészét az 1860-as évek végéig használták a hívek, míg a katolikusok az 1890-as évekig oda temetkeztek. Azt, hogy a protestánsok temetőrésze előbb betelt, magyarázhatja többek között az is, hogy 1854-ben a miszlai katolikusok száma 529 fő volt, a protestánsoké pedig 826 fő, ezen túl pontosan ez az az időszak, amikor a különféle járványok sok emberáldozatot követeltek Miszlán is. A Pintér-hegyi temető körülbelül az 1970-es évek közepéig volt használatban, hisz ekkoriban már a jelenlegi újtemetőbe is felekezetileg vegyesen temették a halottakat. A Pintér-hegyi temető a felekezetre jellemző fejfás temető volt. Elvétve még található néhány kőből készült síremlék is.

Fejfák betűnyomokkal

A fejfáknak többféle típusa ismeretes. Itt, és valószínűleg a Badacsony-hegyi református temetőrészben is a legegyszerűbb, úgynevezett oszlopos fejfák lehettek jellemzők. Lévén ez a legegyszerűbb forma, a magyarlakta területen a reformátusok között általánosan elterjedt. E forma kialakítása különösebb mesterségbeli tudást nem igényel, legfeljebb a felső rész tervezésében mutathatta meg ügyességét a faragó ember. A négyzet vagy téglalap, ritkán kör keresztmetszetű fejfák oszlopos teste felül legtöbb esetben félkörívesen legömbölyített, néha vízszintesen vagy ferdén csapott formájú. A felső rész, amely rendszerint díszített, minden esetben kissé előreugrik, hogy a fejfa előlapja a vésett szöveget valamennyire védje a lefolyó esővíztől. Közel 20 darab oszlopos fejfa őrzi még itt az egykori feliratokat. A korosabbak már nem olvashatók, de láttatják a vésett betűket. Rövid, tömör szöveget engedett csak meg a fejfák mérete. „1965 Itt nyugszik Sebestyén Pál élt 74 évet”. Egy házaspár fejfái tükrözik a férfi és női mivoltot is, kisebb illetve nagyobb „fejjel” készültek. Ezeken az egyszerű, zömében az 1800-as évek második felében készült fejfákon semmi díszítés nem maradt meg.

Házaspár fejfái *Fejfa 1965-ből*

A Pintér-hegyi temető legújabb része

A falun élő protestánsok gazdagabb rétege már a 18. században állíttatott halottainak kő sírjeleket, a szegényebbek azonban csak a 19. század közepétől alkalmazták azokat. A parasztság polgárosodásának egyik kísérőjelenségeként értelmezhetjük ezt a folyamatot, amelynek eredményeként a falusi temetőkben a fa sírjeleket kezdték felváltani a sírkövek (Kunt 1983). A protestáns sírkövek fő formai csoportjai a lapos táblák, illetőleg az obeliszkek. Mindkettő formára maradt emlék ebben a temetőben. A táblákat félig a sírba ásva állították fel, általában alap nélkül. A szöveget hordozó előlapot lecsiszolták. A sírtáblák tetőrésze változatosan zárulhatott, lehetett szögletes, timpanonszerű, íves, karéjos. A megmaradt sírtáblák mindegyike ívesen zárul, díszítésként némelyiken a szomorú fűzfa szerepel. Varjas Gábor református lelkész és feleségének síremléke oszlopos, íves díszítést kapott. Az obeliszk formájú sírkövek jellemzően módosabb emberek sírjain jelentek meg. Az obeliszkeket általában mélyített kőalapra állították, föld feletti részük négyzetes tömbből és az erről felmagasodó csonka gúlából állt.

A fejfákon még látszik a „homlok” kiképzése

A Pintér-hegyi református temető megmaradt sírkövei és feliratai

„Úgy fekszik Ő, ki küzdve tört a jobbra,
mint önmagának dermedt, néma szobra.
Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer,
Hol volt, hol nem volt a világon egyszer.”

	E sírban nyugszik BÉK JULIANA meghalt éltének 28 évében 1884 ben május 20 an Béke hamvaira!
	Ezen sírboltban nyugosznak tisztelendő nemes VARJAS GÁBOR volt MISZLAI EV. REF. LELKÉSZ szül 1796 nov 3 meghalt 1888 márc 23 és sírig hű neje Tisztelendő nemes GÁNGOL JULIANNA szül 1810 ápr 24 meghalt 1888 április 20 Istentől áldás és béke az emberektől Kegyelet legyen a 63 éves buzgó lelkipásztor a 60 éves házastársak a feledhetetlen jó szülők pormaradványai felett

	Itt nyugszik Istenben boldogult SZÖLLÖSI ISTVÁN élt 72 évet Megh. 1906 decz 1 én és neje KISS KATALIN élt 54 évet Megh. 1888 nov 18 án BÉKE hamvaikra!1910. decz. 6 án
	Csonka síremlék Béke poraikra! Állíttatta menye Czene Erzsébet
	Itt nyugszik NAGY ISTVÁN szül. 1811 okt. 1 Meghalt 1870. febr. 2 LEBEGJEN FELETTE HÁLÁS EMLÉKEZET

	ITT nyugosznak SZABÓ JÁNOS Élt 73 évet meghalt 1878-ban Márczius 19 dik napján és neje HAMAR ÉVA Élt 64 éveket Meghalt 1869-ben Béke hamvaikra!
	Itt nyugosznak KISS ISTVÁN élt 66 évet és neje KATONA ÉVA élt 66 évet Meghaltak 1886 Béke poraikra

„Faluhelyen nem nől a temető, csak telik. Egy része látszólag üres, s itt jó szagú, dús füvek nőnek a sírásó örömére, akinek ez a kaszálója: más részen régi sírok süppednek; ismét más részen keményen állnak még a fejfák és a friss földhányásokon kerti virágok bánatoskodnak az otthonvalók helyett. A sírok azután körbejárnak. Mindig másutt vannak az újak, és mindig másutt van a sírásó kaszálója, csak az emberek ezt nem veszik észre, mert mire észrevennék, már maguk is kikerülnek a temetőbe.” (Fekete István)

AZ ÚJTEMETŐ

Miszla jelenlegi temetőjét egy csodaszép parkon, az un. Hősligeten keresztül lehet megközelíteni. A község elöljárósága 1929-ben arra kérte a református egyház presbitériumát, hogy a hősi halottak emlékligete számára a református temető egy részét engedje át. A kormányzó által minden község figyelmébe ajánlott emlékligetet a presbitérium minél előbb megvalósítandónak tartotta, ám erre a célra a legalkalmasabbnak az újtemető alatti uradalmi területet találta. A temető alatti területet a gróf Rüdth uradalom intézője, Guba János a miszlai elöljáróság kérésére átadta. Egyúttal halaszthatatlanná vált a temetői híd elkészítése is (Nagy 2007). A Hősligetben gyönyörű vadgesztenyefák és jegenyefák alatt állnak azok a fejfák, amelyeket az I. világháborúban elhunyt katonák hozzátartozói állíttattak szeretteik emlékére. Szintén itt található az az emlékmű, amelyet 2000. szeptember 9-én, a millenniumi ünnepség keretében avattak fel, s amelyen a két világháború miszlai áldozatainak, 107 hős katonának neve olvasható. A ligeten áthaladva jutunk az újtemető kiskapujához, amellyel szemben gyalogút, főút vezet a sírok között, mintegy ketté osztva a területet, amelynek jobb oldali részében több a református, bal oldali részében több a katolikus halottat takaró sír. De egyértelműen nem választható szét a temető felekezetek szerint, vegyes temetkezés a jellemző. Ezt az újtemetőt feltehetőleg az 1800-as évek végén nyitották meg és fentről, az erdő alatti területről kezdték a temetkezést és haladtak lefele, a falu irányába. Így a temető felső részén még láthatók a legrégebbi, századforduló eleji sírok. Ugyanakkor a ravatalozó épülete feletti területen új temetőrész van kialakulóban, döntően református sírokkal. A temető másik bejárata a nagykapu, amely gépjárművek közlekedésére is alkalmas széles betonúttal a szépen felújított ravatalozóhoz vezet. A temető központi építményei a ravatalozó, mellette padokkal és vízcsappal, valamint a kereszt.

Az újtemető legrégebbi temetőrésze

A kereszt a temető szakrális központja, amely megállásra késztet, és elmondat egy imát, vagy halottak napján maga köré gyűjti az imádkozó híveket. A temető területi tagolása az említett két főúttal és keskeny ösvényekkel történik. A temető domboldal vonalát követő lépcsős szerkezete esztétikus látványt nyújt, de nem enged vízszintes utakat a sírok közelsége és a meredek lejtők miatt.

A ravatalozó

Minden temetőt a növényvilága tesz egyedivé. Az örökzöld növény, mint az örök élet jelképe, megjelenik egyes sírok mellett, vagy tagoló ösvényként. A miszlai temetőt már messziről uralják a csodaszép magas fenyőfák, a tuja, tiszafa, puszpáng és egyéb örökzöld bokrok. A ravatalozót hatalmas platánfák ölelik körbe. A rendezett, egységes stílusú sírokkal a miszlai temető tiszta, gondozott, esztétikus képet mutat. A falusi temetők sírjelei a felekezeti hovatartozás szerint különböztethetők meg. A katolikusok, görög katolikusok keresztet, a protestánsok oszlop (obeliszk) vagy tábla formájú sírkövet vagy fejfát készítettek. További formai eltérések alakultak ki a sírjelek anyaga (fa, kő, vas) alapján. Valamennyi sírjelnek létrejöttek helyi - falvanként, néprajzi csoportonként, tájegységenként különböző – variánsai is (Tar 2012). Ez összefüggésben állt azzal is, hogy a falu melyik kőfaragó mesterrel dolgoztatott. A kő sírjelek alapanyaga leginkább a vörös mészkő, a fehér mészkő és a homokkő volt. A temetkezőhelyek legősibb, legeredetibb díszítőanyagaként tartják számon a követ. Az ember az örökkévalóságot először ösztönszerűen a kőben érezte meg, a fa és a virág, a tavasz e mindig megújuló csodái már fejlettebb, differenciáltabb gondolkodásnak az emblémái, mert a feltámadás ideáját jelképezik. A szervetlen kő, amely csupán az anyag és az energia egységét mutatja, még csak az örökkévalóságot jelenti. A kő és lomb e kettős szimbolikája nyomán fejlődött ki a mai temetők esztétikája is (Seléndy 1972).

Az újtemető keresztje

A kereszt talapzatának felirata:

BOLDOGOK AKIK AZ ÚRBAN HALTAK MEG!

LEGYETEK TI IS KÉSZEN

MERT AMELYIK ÓRÁBAN NEM IS GONDOLJÁTOK

ELJÖN AZ EMBER FIA

Sírtípusok a miszlai temetőben:

I. GYEPES SÍRHANT (sírjellel vagy anélkül)

II. KERESZTEK

- fakeresztek (tölgy, akác)
- kőkeresztek (közvetlenül a fölbe helyezett, illetve táblás kőkeresztek, amelyek 4 részből állnak: kereszt, párkány, a tábla és a talpazat, bekarcolt díszítéssel készültek)
- vaskeresztek

Földbe helyezett és táblás kőkereszt, lent obeliszk és sírtábla

III. OBELISZKEK (négyoldalú, felfelé keskenyedő csonka gúlában végződő oszlop, csúcsa piramis formájú)

IV. SÍRTÁBLÁK (alig megmunkált egyszerű téglalap alakú táblák, felül lekerekítve, vagy csúcsos háromszögű végződéssel, bekarcolt díszítéssel készültek)

V. BETONKERETES, ILLETVE BETONNAL LEFEDETT SÍREMLÉKEK

Ezek a típusú síremlékek adják a miszlai temető egységes képét, ugyanis mindkét felekezet síremlékei szinte azonos anyagból, azonos formában és díszítéssel készültek. A katolikus síremlékek emléktáblája úgy van kialakítva, hogy az emlék bal oldala (újabb síroknál) vagy jobb oldala (régebbi síroknál) egy keresztet alkot, amelyre majdnem a kereszt nagyságú, vagy kisebb fekete feszület kerül a keresztre feszített ezüstszínű Krisztussal. Az emlék felületébe vagy belevésték az elhunytak nevét, vagy kisebb márványtáblát helyeztek rá, amelyen olvasható a halottak neve, adatai, esetleg versek is. Ha a keretet nyitva hagyták, virágok kerültek a közepébe, ha nem, beton fedőlap került rá. A betonból készült vázák szintén fontos kellékek. Díszítésként pálmaág, virágmotívumok, galamb kerültek a sírra. A református síremlékek abban térnek el a fentitől, hogy az emléktábla oldalai nem kereszt kialakításúak, azok vagy sarkosan vannak meghagyva, vagy egyik oldalt ívesen lekerekítették. Díszítésként a kehely, a virágmotívumok, a galamb a legjellemzőbbek. Ez az egyszerűbb típus a katolikusoknál is megtalálható, itt az emlékre helyezett feszület a dísz. Ez a két alap típusú síremlék, ami legnagyobb számban megtalálható a miszlai temetőben, illetőleg ennek variánsai.

VI. MODERN, MŰKŐVEL, MÁRVÁNNYAL LEFEDETT SÍREMLÉKEK

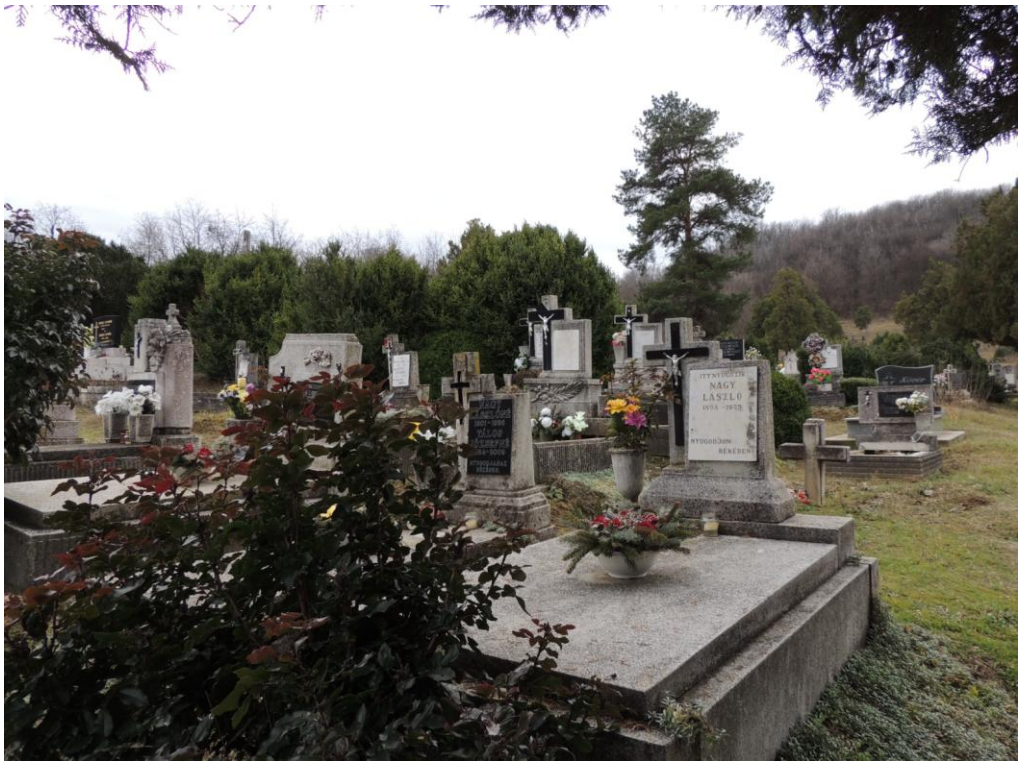

Sírok az újtemetőből

	Itt nyugszik Takács Anna Barna Istvánné született Regölyben élt 32 évet megh. 1907 Vele nyugszik két kis magzatja Mennyben örvend az én lelkem Mert nagyon szeretett a jó Isten Jó lányotok boldog itt fenn Állíttatták bánatos szülei
	Itt nyugszik az Úrban KIS SÁNDOR élt 61 évet Meghalt 1895 Béke poraira Emeltette gyászoló neje
	ITT NYUGSZIK AZ ÚRBAN KOVÁCS JÁNOS ÉLT 23 ÉVET MEGHALT 1905 FEBRUÁR 18. BÉKE HAMVAIRA E SÍREMLÉKET EMELTETTE BÁTYJA ÉS ANYJA

Itt nyugszik

KOVÁCS JÁNOS

Élt 4 ½ évet

Megh. 1906. aug. 29.

A legrégebbi temetőrész egyetlen megmaradt szobros síremléke egy kisfiúé. A kovácsoltvas kerítéssel körülzárt síremléken egy angyalka szobra látható. Az angyal szobrok gyakoriak voltak a gyermekek sírjain. Az angyal bal kezével egy letört szárú rózsát ölel, jelképezve a korán kettétört életet.

JELKÉPEK A MISZLAI TEMETŐK SÍRJAIN

jel	jelentés	**K**atolikus vagy **P**rotestáns sírokon	kép
kereszt	A kereszt Krisztus szenvedésének, magának Krisztusnak, a halál felett aratott győzelemnek szimbóluma. A keresztény vallások jelvénye. Sok esetben maga a különféle anyagból készült síremlék kereszt formájú. Bizonyos esetekben a kereszt a síremlék egyik alkotóeleme. Gyakori a korpusszal ellátott kis fémkereszt. Akad, ahol csak a Krisztusfej van a kereszten, máshol, a keresztre feszített alak.	K	
kehely	A reformáció fő jelképe az úrvacsorát szimbolizáló kehely, amelyből utoljára ivott Jézus, s amelybe a vérét felfogták. Megtalálható rávésett formában illetőleg fémből készült domborműszerű szimbólumként. Ez a leggyakoribb.	P	
rózsa	A katolikus egyház szimbólumrendszerében a rózsának jelentős szerep jut, Krisztus és Mária jelképe, a vértanúság, az önfeláldozás szimbóluma. Mint a korai halál, a megszakadt élet jele került fel a fiatalon elhunytak sírkövére az eltört szárú	K, P	

	rózsa. A bimbó szintén utalhat a fiatal korra. Idősebbek sírján is megjelenik, csokorban, amely hervadtan omlik a sírkőre, jelezve az elmúlást. Domborű formában és vésve egyaránt látható, valamint rozettaként is. A rózsakoszorú több síron megtalálható, általában pálmaággal társítva. A rózsa mellett egyéb virágok is feltűnnek. A temetői kinyílt virág általában a halálon való diadalt jelképezi és bizalmat a paradicsomi boldogságban, a bimbó pedig a jövő, a túlvilági élet rejtett lehetőségének a szimbóluma.		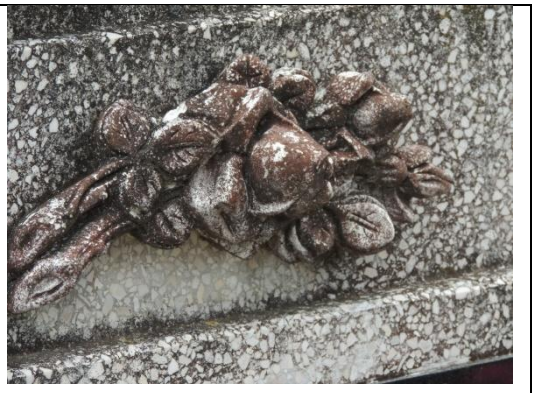
pálmalevél és koszorú	A pálmalevél az élet győztes befejezésének jelképe. A vértanúk pálmaággal vagy koszorúval vonultak Krisztus elé a Mennyek országába való megérkezésként. Több síron szerepel ugyanaz a motívum: a pálmaág virágkoszorúval (rózsakoszorúval) övezve és szalaggal, masnival zárva. A koszorú körformája a végtelenséget, az örökké körbefutó létet, az örökkévalóságot, a világmindenséget, és a halhatatlanságot jelképezi. Az esetenként a rajtuk lévő szalag szintén a halhatatlanság, a tökéletesség utáni vágy motívuma.	K	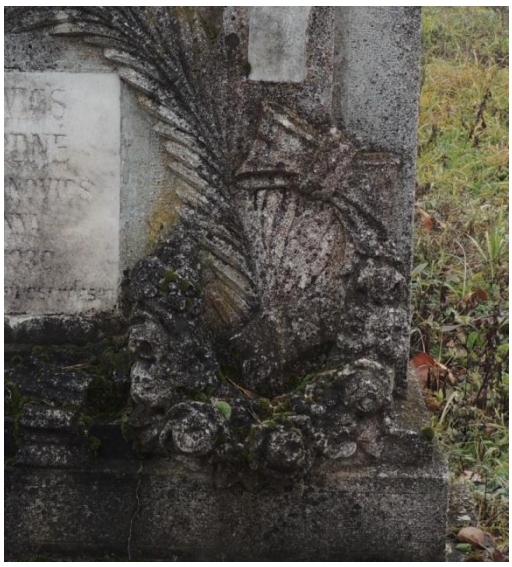

szomorúfűz	legrégebbi fejfákon is előfordul többféle változatban. A szomorúságot, a bánatot és a gyászt jelképezi lehajló ágaival.	K,P	
galamb	„A madár minden nép hitvilágában, 'égi madár' jelentésű, amely a földi ember és a mennybeli Isten közt közvetít, s a mennybe szálló lelket is jelképezi. A halál beálltát szintén a 'halálmadár' jelzi, s a halott lelke madár képében száll ki a testből. Ilyen ősi mágikus értelemmel került a mi fejfáink csúcsára is a madár alak." – írja Kós Károly. A galamb lélekszimbólum, az ártatlanság, a békesség, a tisztaság jelképe. A Szentlélek jelképe. A páros galamb a házastársakra utal.	K,P	
angyal	Szárnyas, emberi vonásokkal felruházott légies lény. Közvetítő Isten és ember között. Az angyal tiszta lelkű, mint a kisgyerekek, akik haláluk után kis angyalka formájában a mennyországba kerülnek, mivel lelkük még ártatlan, nem követtek el bűnt életükben.	K	
fénykép	A síremlékeken gyakran szerepelnek fényképek mind a gyerekek, mind pedig a felnőttek sírján. Legtöbb esetben ovális formájúak, de előfordulnak hagyományos, négyszögletes alakban is. Ezek a fényképek fehér porcelán foglalatban vannak s „személyessé" teszik a síremléket.	K,P	

UTÓSZÓ

Miszla temetőiről kevés írásos adat maradt fenn, szóbeli közlésekre és következtetésekre lehet leginkább hagyatkozni. Az elnevezéseket illetően Szentjóbi Szabó Zoltán református lelkész írása adott támpontot, aki legrégebbi, régi, Pintér-hegyi és újtemetőről írt. Hogy a legrégebbi és a régi temető ajándékozás vagy vétel útján került a felekezetek birtokába nem tudható. A Pintér-hegyi temetőt megvásárolták a protestánsok, az újtemetőt pedig báró Inkey Nándor özvegye, Deym Ludmilla ajándékozta a falunak feltehetőleg az 1890-es évek közepe táján. Írásomban a legrégebbi és a régi temetőt együttesen ótemetőnek, a jelenlegi temetőt újtemetőnek neveztem. Amikor a felhasznált fotók készültek, az ótemető és a Pintér-hegyi temető szinte érintetlenül őrizte az ott nyugvó miszlaiak álmát. Azóta az ember keze elérte e két területet. Mindkét helyen voltak erdősült részek, amelyek csak még szebbé tették e csendes nyugalmat. A fákat leirtották, eladták és a területen semmit, keresztet, fejfát, síremléket nem kímélve megbolygatták. Sajnálatos tény, hogy a temetők hosszú évtizedekig megtartott egykori valóságát már csak az ott készített fotóim őrzik és tanúskodnak a falu temetkezési szokásairól. Keresztek, fejfák, emléktáblák, sírboltok, szobrok, bánat sugallta versek – ezekkel találkoztam, míg a temetőket jártam. S a feliratokat olvasva azokra gondoltam, akik alant porladnak. Akik itt éltek, itt haltak. Nemcsak az újtemetőben, a régiekben is volt még néhány kereszt vagy fejfa mellett növény, örökzöld, néhol virág is. Virág, „amely elhervad, mint a halott emlékezete az élők szívében.”

„Aki a virágot ülteti és ápolja a síron, annak keze, szíve, lelke ott van a mellett, aki a sírban nyugszik. S ha már nem dobog a szív, ha már a lélek elrepült s a kéz is elszáradt, megszűnik a virág is.” (Eötvös Károly)

IRODALOMJEGYZÉK

Balassa Iván: A magyar falvak temetői. Bp. Corvina, 1982

Balassa Iván: A magyar temetők néprajzi kutatása. Etnographia. 1973

Gecséné Tar Imola: Történeti temetők Magyarországon. 2012

Hoppál-Jankovics-Nagy-Szemadam: Jelképtár. Bp. Helikon, 2010

Kunt Ernő: Temetők népművészete. Bp. Corvina, 1983

Magyar néprajzi lexikon. Bp. Akadémiai Kiadó

Nagy Istvánné: Miszla olvasókönyve. Sárbogárd, 2007

Seléndy Szabolcs: Temetőkert. Bp. Mezőgazdasági Kiadó, 1972

Schram Ferenc: Temetkezési szokásaink. Bp. 1957

Szentjóbi Szabó Zoltán: Vázlatok a miszlai református egyház életéből. 1933

Takács Béla: református temetőink fejfáinak esztétikája (www.real.mtak.hu)

Tremkó György: Temető-kultúra. Bp. Élet és Irodalom Rt., 1928

KÉPMELLÉKLET

A miszlai temető

Temetőrészlet az újtemetőben

Kettétört vésett rózsa gyermek sírkövén; íves kereszt

Sírtábla rozettával díszítve; emlékfa a Hősligetben

Örökzöld újtemető